

Sander Bax, *De taak van de schrijver. Het poëtische debat in de Nederlandse literatuur, 1968-1985*. Den Bosch, 2007.
ISBN 9789089140012. 573 pp. € 32,50
> ESTHER OP DE BEEK

Een volmaakte, allesomvattende literatuurgeschiedenis mag dan een illusie zijn, het is niettemin de taak van de literatuurhistoricus te zorgen voor wat Carel Peeters een 'houdbare illusie' zou noemen. Het is deze taak die Sander Bax, cultuurwetenschapper aan de Universiteit van Tilburg en docent Nieuwe Nederlandse Letterkunde aan de Vrije Universiteit, wil vervullen met zijn proefschrift *De taak van de schrijver. Het poëtische debat in de Nederlandse literatuur (1968-1985)*. Bax wil het onvolmaakte verhaal van de jaren zeventig dat in de bestaande literatuurgeschiedenissen wordt gepresenteerd, aanvullen. Hij stelt hiertoe een synchronie voor van drie typen literatuurgeschiedschrijving en gaat op zoek naar 'die momenten waarop functionalisme (institutioneel onderzoek), formalisme (poëtisch onderzoek) en contextualisering (cultuurhistorisch onderzoek) samenkomen.' (35)

In ieder van deze drie vormen van literatuurgeschiedschrijving, waarvan Bax respectievelijk de literatuurgeschiedenissen van Hugo

Brems, Ton Anbeek en Frans Ruiters & Wilbert Smulders als voorbeelden noemt, is het perspectief naar zijn gevoel te beperkt. Waar een formalistische benadering de geschiedenis zou reduceren tot een proces van vernieuwingsbewegingen en een functionalistische geschiedschrijving gecanoniseerde beelden nuanceert, maar zelden vervangt door nieuwe beelden, dreigt in een contextuele aanpak de culturele context volgens Bax een grabbelton te worden, waarin de literatuur zelf niet of nauwelijks meer aan bod komt.

De taak van de schrijver is opgebouwd uit drie delen die corresponderen met de drie vormen van literatuurgeschiedschrijving. De verbindende schakel tussen de drie benaderingswijzen, de rode draad van het boek, wordt gevormd door het concept 'poëtica'. Bax wil het poëticaonderzoek koppelen aan institutioneel onderzoek naar het literaire veld, waarbij hij als ingang naar het literaire veld kiest voor het literaire tijdschrift, omdat die institutie naar zijn idee de meest centrale positie in het veld inneemt.

In het eerste, functionalistische deel van zijn studie gaat Bax' aandacht uit

naar de manier waarop literaire classificaties totstandkomen. Allereerst confronteert hij de literair-historische beeldvorming van literatuuropvattingen in de jaren zeventig met een kwantitatieve analyse van 'wat er in de tijdschriften gebeurde', dat wil zeggen: hij telt de aantallen bijdragen per tijdschrift per dichter of prozaïst, aantallen publicaties per genre per tijdschrift, aantallen tijdschriften waarin werd gepubliceerd per auteur, enzovoorts. Bax beperkt zich niet tot auteurs die in de tijdschriften publiceerden, maar bestudeert ook de invloed van critici, vertalers, literatuurwetenschappers en essayisten op de beeldvorming rondom de tijdschriften. Wel beperkt hij zich in dit laatste kwalitatieve deel van de analyse tot de vier tijdschriften die hij op basis van de kwantitatieve analyse relevant acht voor de gevoerde poëtische debatten en polemieken: *Raster*, *De Revisor*, *Maatstaf* en *Tirade*, in Bax' woorden ook wel 'de vier kernen van machtsposities in het centrum van het literaire veld'. Deze inperking heeft tot gevolg dat aan auteurs die weinig in deze tijdschriften publiceerden, aan Hella Haasse bijvoorbeeld, in Bax' boek geen aandacht besteed wordt, terwijl zij in de periode van onderzoek zowel de Constantijn

Huygensprijs als de P.C.Hooftprijs uitgereikt krijgt.

Een van Bax' uitgangspunten is, dat de geschiedenis pas geïnterpreteerd kan worden nadat inzicht is verkregen in de manier waarop het overgeleverde beeld van de geschiedenis tot stand is gekomen. In de tweede helft van het functionalistische deel maakt hij daarom eerst een reconstructie van een inmiddels gecanoniseerd beeld, het door Tom van Deel geschetste vierstromenland in de poëzie van de jaren zeventig, om het vervolgens te deconstrueren. Bax slaagt er op indrukwekkende wijze in het institutionele perspectief te koppelen aan de inhoudelijke analyse van de gedichten van representanten van de vier stromen: H.C. ten Berge (*Raster*), Willem Jan Otten (*De Revisor*), Rutger Kopland (*Tirade*) en Ed Leeflang (*Maatstaf*). Hij leest het werk van deze dichters vanuit een leeshouding die is gebaseerd op drie verschillende poëtica's (mimetisch, expressief en autonomistisch) om te laten zien dat het vierstromenland is voortgekomen uit een eenzijdige lezing van de genoemde auteurs, een lezing 'met de beeldvorming mee', en dat dat beeld de werkelijkheid geen recht doet.

In het tweede deel van het boek voert de *formalistische* benaderingswijze de boventoon. Bax bestudeert hier in een nadrukkelijk diachroon perspectief verschillende literaire stromingen in het proza. Het concept 'literaire stroming' definieert hij als 'een door een aantal auteurs gedeeld complex van expliciete en impliciete literatuuropvattingen', waaraan hij toevoegt: 'Als een stroming eenmaal herkend is, zal zij aanwezig blijven als 'poëtische traditie' waaraan opnieuw inhoud gegeven (kan) worden'. (39) Bax verklaart niet wie de stroming moet 'herkennen' om hem vast te stellen en dat is problematisch. Doet de literatuurhistoricus dat namelijk, dan geldt het postmodernisme als stroming, maar wordt uitgegaan van de 'herkenning' door auteurs zelf, dan heet het postmodernisme geen stroming meer, maar bijvoorbeeld *De Zeventigers* weer wel. Bax wijst in ieder geval, na opnieuw een hardnekkig beeld omver geworpen te hebben, namelijk Jan Brokkens tegenstelling tussen 'anekdotisten' en 'academisten', zelf wel stromingen aan. Aan de hand van een studie naar bijdragen in de tijdschriften *Maatstaf* en *Tirade*, komt Bax eerst tot drie varianten op de stroming 'realisme': het ironisch realisme van

F.B. Hotz, het anekdotisch realisme van Maarten Biesheuvel en het autobiografisch realisme van Lodewijk H. Wiener.

Daarna brengt Bax twee varianten op de stroming 'postmodernisme' in *Raster* en *De Revisor* in kaart: het ethisch versus het esthetisch postmodernisme. Bax laat zien dat het debat over 'academisch' en 'ander proza' niet zozeer een debat over literair-historische vernieuwingen is, maar gaat over vraag hoe auteurs zouden moeten reageren op de manier waarop literatuur en kunst functioneren in een maatschappij die in de jaren zestig een ingrijpende culturele transformatie heeft ondergaan: 'Om te begrijpen wat postmoderne literatuur is, of hoe zij functioneert, moet zij bekeken worden als reactie op de cultuurhistorische context'. (333)

In het derde deel van *De taak van de schrijver* gaat Bax door op deze maatschappelijke ontwikkelingen, maar dan vanuit een cultuurhistorisch perspectief. Aan de hand van de in de tijdschriften gevoerde polemieken, waaronder die tussen Jeroen Brouwers en *De Zeventigers*, en tussen Maarten 't Hart en Frans Kellendonk, laat hij zien dat er niet zozeer sprake is van tegengestelde

visies op literatuur, als wel van verschillende opvattingen van de functie van literatuur in een veranderde maatschappij. Volgens Bax geven de polemieken uiting aan een collectieve identiteitscrisis. Bax betoogt dat deze crisis wordt veroorzaakt door sociaal-culturele factoren die de autonomie van de literatuur in het literaire veld op diverse niveaus ondermijnen:

‘In de eerste plaats worden er door schrijvers zelf serieuze kanttekeningen geplaatst bij de noodzaak van sociaal-economische autonomie. Waarom is het per se negatief om met literatuur veel geld te verdienen? In de tweede plaats zien we dat het literaire veld ingrijpend van karakter verandert: de autonome vooruitgangsgedachte geldt niet langer als de enige manier om de reputatie te vergroten. En ook op het politieke en levensbeschouwelijke niveau komt de autonomie van de literatuur onder druk te staan: auteurs beginnen zich af te vragen hoe literatuur politieke invloed kan hebben, en of dat überhaupt nog mogelijk is.’ (354)

In een afsluitend hoofdstuk brengt Bax de drie benaderingswijzen bij elkaar. Hij laat zien dat de verschillende onderzoeksmethoden in de

drie delen van zijn boek een beeld van de jaren zeventig schetsen, waarin schrijvers zich ten opzichte van elkaar positioneren door hun opvatting van ‘de taak van de schrijver’ te definiëren. In de geschiedschrijving is veel nadruk gelegd op de verschillen tussen groepen schrijvers, maar opmerkelijk genoeg is daarbij niet opgemerkt wat zij met elkaar overeenkomen, namelijk dat het noodzakelijk is om na te denken over de taak van de schrijver. Dat wat in de bestaande literatuurgeschiedenissen als een poëticaal debat wordt gepresenteerd, is bij nader inzien vooral een discussie over de relatie tussen literatuur en context.

Bax bevestigt met dit boeiende en prettig leesbare proefschrift de veronderstelling dat een combinatie van verschillende manieren van literatuurgeschiedschrijving vruchtbaar kan zijn. Ik zeg nadrukkelijk ‘kan zijn’, omdat Bax de forse pretenties die hij in de inleiding formuleert slechts gedeeltelijk waarmaakt. Bax biedt met zijn opzet weliswaar nieuwe en interessante interpretatieve inzichten, maar ontkomt zelf niet aan de schematisering die hij in zijn inleiding bekritiseert en belangrijker nog, die zijn methodologie legitimeert. Waar hij in het eerste deel

nog aangeeft dat het niet mogelijk is één coherente en sluitende literatuuropvatting op een tijdschrift te plakken (58), ziet hij zich in deel 2 en 3 toch genoodzaakt te spreken over bijvoorbeeld de Raster-dichters en de Maatstaf-prozaïsten. Ook in het slothoofdstuk valt Bax terug op de gebruikelijke stromingen en classificaties. Dit is begrijpelijk, maar

jammer, omdat het boek hierdoor slechts gedeeltelijk het resultaat laat zien van de veelbelovende nieuwe inzichten in de (on)mogelijkheden van de literatuurgeschiedschrijving.

·> ESTHER OP DE BEEK is werkzaam als promovendus moderne Nederlandse Letterkunde aan de Radboud Universiteit te Nijmegen.